

Mateusz Sokulski

<https://orcid.org/0000-0003-1204-429X>

Oddziałowe Biuro Badań Historycznych IPN w Katowicach,
Uniwersytet Śląski

MARTIN PREVIŠIĆ, *POVIJEST GOLOG OTOKA, FRAKTURA*, ZAGREB 2019, 634 S.

Tematykę represji dotyczących zwolenników stalinizmu i funkcjonowania obozu na Nagiej Wyspie, w którym byli osadzeni, zaczęto podejmować w Jugosławii dopiero w latach osiemdziesiątych – przede wszystkim w publicystyce, literaturze, filmie. Po śmierci Tity w 1980 r. możliwe okazało się sięgnięcie – choć oczywiście w sposób bardzo oględny – do problemu represji wobec osób, które po potępieniu Jugosławii na mocy rezolucji Kominformu z 28 czerwca 1948 r. opowiedziały się za polityką sowiecką i z aprobatą przyjęły krytykę przywódców politycznych w Jugosławii. Pierwszą książką dotyczącą problematyki Nagiej Wyspy była wydana w 1968 r. *Kad su cvetale tikve* autorstwa Dragoslava Mihailovicia, który sam był więźniem tego obozu. Spośród najważniejszych prac powstałych w latach osiemdziesiątych warto przywołać książkę *Pismo. Glava*¹ Slobodana Selenicia – pisarza znanego także w Polsce – nieprzetłumaczoną niestety na język polski, czy popularne filmy *Ojciec w podróży służbowej* w reżyserii Emira Kusturicy i *Balkański szpieg* Dušana Kovačevicia. Z dostępnych polskiemu czytelnikowi pozycji na uwagę zasługują publikacje antropologa Božidara Jezernika *Naga Wyspa. Gulag Tity* (wydana nakładem Wydawnictwa Czarne w 2013 r.) oraz literaturoznawczyni Katarzyny Taczyńskiej *Dowcip trwający dwa i pół roku. Obraz Nagiej*

¹ W dosłownym tłumaczeniu „Orzeł i reszka”.

Wyspy w serbskim dyskursie literackim i historycznym końca XX i początku XXI wieku (wydana nakładem wydawnictwa DiG w 2016 r.). Badacze historii zagadnieniem funkcjonowania obozu byli zainteresowani w mniejszym stopniu. Wspomnieć rzecz jasna należy o publikacji z 1988 r. *With Stalin against Tito. Cominformist Splits in Yugoslav Communism*² autorstwa zmarłego w ubiegłym roku chorwacko-amerykańskiego historyka Ivo Banaca, nieco uwagi temu wątkowi poświęcił także serbski historyk Srđan Cvetković, zajmujący się represjami komunistycznymi³. Choć badania tego ostatniego poświęcone są w głównej mierze Serbii, odnosiły się one również do mechanizmów represji zastosowanych na Nagiej Wyspie. Podkreślić należy, że Cvetković mógł wykorzystać materiały wytworzone przez bezpiekę jedynie selektywnie, gdyż dostęp do nich był w Serbii ograniczony.

Martin Previšić dotarł do nieznanych wcześniej historykom materiałów jugosłowiańskiej służby bezpieczeństwa (UDBA⁴), tak się bowiem złożyło, że w okresie, gdy chorwacki historyk podjął badania nad tematyką represji komunistycznych, Chorwackie Archiwum Państwowe w Zagrzebiu udostępniło zbiory badaczom. Kwestia ta miała fundamentalne znaczenie dla opisu najbardziej znanego miejsca szykan politycznych w Jugosławii, obóz bowiem znajdował się na terenie Chorwackiej Republiki Ludowej i to właśnie źródła zgromadzone w Zagrzebiu były kluczowe dla zbadania jego funkcjonowania. Oprócz przestudiowania materiałów operacyjnych i instrukcji jugosłowiańskiej służby bezpieczeństwa Previšić sięgnął po teczkę osób skazanych. Nie bez znaczenia okazały się materiały polityczne wytworzone przez organy Komunistycznej Partii Jugosławii (KPJ), od 1952 r. – Związku Komunistów Jugosławii (ZKJ). Oprócz kwerendy w stolicy Chorwacji historyk przebadał materiały źródłowe w Archiwum Jugosławii w Belgradzie, gdzie przechowywane są akta centralne KPJ/ZKJ. Za najciekawsze materiały wykorzystane w pracy należy uznać relacje z rozmów przeprowadzonych z 25 osadzonymi – głównie w Serbii, Chorwacji, a także w Słowenii – sporządzone przez autora. Na szczególną uwagę zasługuje, że Martin Previšić zdołał również przeprowadzić rozmowę z Jovo Kapičićem, osobą odpowiedzialną za tworzenie systemu represji w okresie konfliktu jugosłowiańsko-sowieckiego. Fragmenty tych relacji historyk często przytacza w książce, co nie tylko uwiarygadnia opisywane wydarzenia, lecz także dodaje dynamiki narracji.

² I. Banac, *With Stalin against Tito. Cominformist Splits in Yugoslav Communism*, New York 1988.

³ S. Cvetković, *Između srpa i čekića. Represija u Srbiji 1944–1953*, Beograd 2006.

⁴ Uprava Državne Bezbednosti – Zarząd Służby Bezpieczeństwa.

Publikacja oparta na rozprawie doktorskiej Martina Previšicia, obronionej w 2016 r. w Instytucie Historii Uniwersytetu w Zagrzebiu, ukazała się w 2019 r. (I wyd.). Autor jest pracownikiem tej instytucji, w swoich dotychczasowych badaniach zajmował się głównie dziejami Jugosławii, ze szczególnym uwzględnieniem represji okresu powojennego. Na obszarze byłej Jugosławii książka doczekała się wydań w Słowenii i Serbii, a z końcem 2023 r. ma wyjść jej tłumaczenie na język angielski w wydawnictwie Stanford University Press.

Publikacja dotyczy prześladowań przeciwników reżimu Josipa Broz-Tity, którzy w okresie konfliktu jugosłowiańsko-sowieckiego w 1948 r. opowiedzieli się po stronie Stalina i członków Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików), oskarżających jugosłowiańskie kierownictwo o sprzeniewierzenie się ideom komunistycznym – tematu wyjątkowo interesującego dla badaczy dziejów stalinizmu i represji w krajach komunistycznych. Potępienie Komunistycznej Partii Jugosławii na forum bloku wschodniego i wykluczenie jej z Kominformu 28 czerwca 1948 r. w Bukareszcie miało na celu dalszą konsolidację reżimów komunistycznych w państwach satelickich ZSRS. W Moskwie panowało przekonanie, że jugosłowiańskie kierownictwo zostanie masowo potępione i obalone przez szeregowych członków KPJ. Wbrew dążeniom Kremla i ich sprzymierzeńców na wschód od Łaby Josip Broz i jego najbliżsi współpracownicy zdołali utrzymać władzę. Jednym z podjętych przez Titę kroków było bezwzględne zwalczanie potencjalnych – rzeczywistych lub urojonych – zwolenników Stalina. W rzeczywistości powojennej – pełnej agitacji, przekazów propagandowych o sojuszu z ZSRS – w realiach narzucania i przyjmowania wzorców sowieckich zerwanie relacji z Kremlem stanowiło poważne wyzwanie dla polityków KPJ. Od roku 1945 społeczeństwo jugosłowiańskie było przekonywane przez rodzimych propagandzistów o nieomyślności polityków sowieckich, tymczasem niemal z dnia na dzień konieczne stało się wyperswadowanie mu tego, w co już zdążyło uwierzyć, odrzucenie dotychczasowych wizji. Jak słusznie podkreśla Martin Previšić, istotnym czynnikiem była także powszechna szczególnie wśród Serbów czy Czarnogórców sympatia do Rosji.

Obóz na Nagiej Wyspie był najbardziej znanym miejscem, w którym przetrzymywano osoby oskarżone o sprzyjanie Stalinowi i chęć obalenia reżimu KPJ. Utworzony został *ad hoc* na mocy decyzji najwyższych władz jugosłowiańskich, a pierwsi osadzeni znaleźli się w nim w lipcu 1949 r. Do 1956 r. przeszło przez niego około 13 tys. osób z 15 373 skazanych ogółem w związku z działaniami ZSRS i jego satelitów w Jugosławii. Warto podkreślić, iż na Nagiej Wyspie więziono głównie mężczyzn, rzadziej kobiety, które zwykle przebywały na sąsiedniej wyspie Sveti Grgur. Martin

Previšić, odnosząc się do dotychczasowego stanu badań i na podstawie źródeł archiwalnych, przedstawił dokładne dane dotyczące aresztowanych w poszczególnych republikach Jugosławii, liczby poddanych śledztwu i osądzonych oraz długość zasądzonej kary. Zaprezentowane dane statystyczne stanowią istotny wkład do badań nad skalą terroru w Jugosławii. Autor dotarł do spisów osób, które poniosły śmierć na Nagiej Wyspie i – wbrew częstym w dyskursie na ten temat, niepopartym naukowymi dowodami twierdzeniom – przedstawił dokładną liczbę: 399 ofiar śmiertelnych represji we wszystkich miejscach uwięzienia przeciwników reżimu KPJ/ZKJ w latach 1949–1956.

Układ książki Martina Previšicia, szerokiego studium społeczno-politycznego Jugosławii lat czterdziestych i pięćdziesiątych XX w., jest klarowny, praca składa się z wprowadzenia i szesnastu rozdziałów. W początkowych fragmentach Previšić przedstawił zarys sytuacji politycznej w Jugosławii w kontekście wzorców sowieckich i ich absorpcji, w dalszej części nakreślił portret zbiorowy przeciwników jugosłowiańskiego przywództwa. Sporo uwagi poświęcił mechanizmom represji i przyjętym rozwiązaniom polityczno-administracyjnym, które miały być podstawą do oskarżeń i wykluczenia społecznego osób uznanych za winne. Nie pominął także ciekawego zagadnienia tworzenia systemu obozów w Jugosławii – dostrzegł inspiracje niemieckimi oraz sowieckimi obozami koncentracyjnymi, zastosowanie typowych dla nich wzorców czy rozwiązań. Odwołał się także do badań z pogranicza psychologii i historii, związanych z działaniami na rzecz „resocjalizacji” osadzonych i polegających głównie na stosowaniu wobec uwięzionych wyjątkowo brutalnych środków. Autor szeroko wykorzystał relacje uwięzionych w obozie na Nagiej Wyspie, które poddał uprzednio rzeczowej analizie i krytyce.

Sz szczególnie ciekawy z punktu widzenia dotychczasowego stanu badań jest rozdział drugi zatytułowany „(Kim byli) zwolennicy Stalina? Czy ibeowcy”⁵, w którym autor podjął się próby przedstawienia portretu zbiorowego przeciwników polityki Tity w Jugosławii. Historyk wskazuje, iż wbrew twierdzeniom oficjalnej propagandy środowisko to nie stanowiło monolitu, przeważali w nim ludzie, którzy po 1945 r. uwierzyli, że system sowiecki stanowi wzór dla Jugosławii. Często były też przypadki skazywania osób, które uskarżały się w prywatnych wypowiedziach na sytuację w kraju, a także tych, którzy – przekonani o zbliżającym się ataku sowieckim na Jugosławię – uważali, że lepiej być po stronie armii najeźdźczej.

⁵ Skrót IB odnosi się do Kominformu (Biura Informacyjnego), ibeowiec oznacza osobę będącą zwolennikiem rezolucji z 28 czerwca 1948 r. Oryginalny tytuł rozdziału (*Tko su bili Staljinovi pristaše? ili Ibeovci*).

Za najbardziej dramatyczny przypadek uważam aresztowanie, a następnie osądzenie i uwięzienie Smilji Filipčević z Belgradu, której „wina” było to, iż jej mąż opowiedział się wcześniej za Rezolucją Kominformu. Kobieta zostawiła dwójkę dzieci, z którymi ze względu na szybkie działania bezpieki nie zdążyła się nawet pożegnać.

Z uznaniem potraktować należy konstatacje autora, które obrazują, w jakiej mierze lokalna specyfika, doświadczenia II wojny światowej, problematyka narodowościowa wpływały na to, iż przedstawiciele danej grupy narodowościowej czy określona liczba mieszkańców konkretnego obszaru geograficznego posądzana była przez kręgi partyjne o sympatie wobec stalinizmu bądź realnie wyrażała swoje poparcie dla polityki WKP(b).

Sporo uwagi autor poświęcił procesowi śledztwa oraz osądzeniu i rozpracowaniu – jak się wydaje – *modus operandi* UDB-y i sądów. Previšić podkreślił znaczenie, jakie nadawano „udowodnieniu winy”, wymuszeniu zeznań, „przyznaniu się” do zdrady Jugosławii i sprzyjaniu Stalinowi. Zwrócił uwagę na odmienny sposób traktowania wysokich funkcjonariuszy partyjnych z przeszłością partyzancką z II wojny światowej w porównaniu ze „zwykłymi” osadzonymi. Za szczególnie ciekawy z polskiego punktu widzenia można uznać przypadek Božo Ljumovicia, który w latach 1945–1946 pełnił funkcję ambasadora w Polsce, a następnie do rezolucji Kominformu był wiceprzewodniczącym władz w Czarnogórze. Śledztwo, jakiemu został poddany, trwało aż 29 miesięcy. Ljumović został osadzony w części obozu zwanej Petrova rupa, gdzie więźniów traktowano najbardziej brutalnie, poddawano ich daleko idącemu upokorzeniu i dehumanizacji. Osadzano tam głównie osoby, których „resocjalizację polityczną” uznawano za szczególnie trudną. Miejscu temu – nazywanemu przez reżim „Miejscem pracy 101” lub „Monastylem” – autor poświęcił osobny rozdział. Ciekawe są zwłaszcza rozważania poświęcone więzieniu wysokich funkcjonariuszy partyjnych, które chorwacki historyk rozpatruje w kontekście typowych dla reżimów komunistycznych walk frakcyjnych, czyli rywalizacji w ramach partii komunistycznych. Odwołuje się przy tym przede wszystkim do przykładu sowieckiego. Można natomiast żałować, że nie wziął pod uwagę przypadków walk z wrogiem wewnętrznym w satelitach ZSRS, szczególnie nasilonych w okresie konfliktu sowiecko-jugosłowiańskiego.

Previšić z gruntowną znajomością tematu ukazał społeczne uwarunkowania życia uwięzionych – pracę przymusową w obozie, która była istotnym mechanizmem upokorzenia, a w końcu złamania więźniów. Zobrazował także życie codzienne osadzonych, w tym „życie kulturalne”, nie pominął także takiego jego stałego elementu jak cho-

roby, których epidemia z powodu trudnych warunków, braku higieny i niedożywienia osiągnęła swój punkt kulminacyjny w 1951 r. Previšić skrupulatnie zrekonstruował tryb życia więźniów, zwracając uwagę na rytm dnia, pracy, warunki higieniczne, wyżywienie. Autor sięgnął po prace naukowe napisane przez lekarzy zajmujących się osadzonymi na Nagiej Wyspie z polecenia UDB-y i opublikowane jeszcze w komunistycznej Jugosławii (oczywiście bez podawania, gdzie i w jakich okolicznościach dokonano obserwacji). Warunki opisywane przez chorwackiego historyka przypominają te przedstawione m.in. przez Gustawa Herlinga-Grudzińskiego w *Innym świecie*. Szczególnie uderzające są informacje o minimalnej dostępności wody pitnej (0,5–1 l dziennie!), jeśli się weźmie pod uwagę wysokie temperatury i ciężką pracę osadzonych na adriatyckiej wyspie.

Organizacji życia kulturalnego sprzyjała liczna obecność intelektualistów, w tym pisarzy, reżyserów. Przedstawienia teatralne z jednej strony dawały więźniom możliwość ucieczki od monotonnej i przytłaczającej rzeczywistości, z drugiej jednak nie można zapominać o tym, że sztuki te, wystawiane za zgodą służby bezpieczeństwa, były nasycone treściami propagandowymi i nakierowane na „resocjalizację” uwięzionych. Autor na podstawie rozmów z uwięzionymi na Nagiej Wyspie ciekawie opisuje wydarzenia towarzyszące powstawaniu spektakli, począwszy od prowizorycznych prób tworzenia scenografii czy kostiumów, snuje też rozważania nad ich poziomem artystycznym.

Ostatnie dwa rozdziały zostały poświęcone wyliczeniom, które pozwoliły ustalić liczbę skazanych w ramach represji, a także temu, co się działo z osadzonymi po ich wyjściu na wolność, czyli w życiu po odsiadce. Chorwacki historyk przedstawił typowe dla byłych więźniów reżimów totalitarnych/autorytarnych poczucie osamotnienia, wstydu, a także powszechną, choć zwykle powierzchowną wiedzę obywateli Jugosławii na temat obozu na Nagiej Wyspie. Za wyjątkowo ciekawe – warte dalszych pogłębionych badań – można uznać ustalenia poświęcone wykorzystywaniu byłych osadzonych przez jugosłowiańską służbę bezpieczeństwa oraz ich inwigilacji przez aparat represji. Martin Previšić łączy liczbę osadzonych oraz stopień surowości reżimu wobec tych osób z presją, jakiej doświadczyła Jugosławia na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych XX w. ze strony państw bloku wschodniego. Autor miał możliwość sięgnięcia także do materiałów dyplomacji jugosłowiańskiej czy Radia Wolna Europa i wskazania, jak dalece sprawa represji politycznych obciążała relacje Belgradu z Zachodem, w jakiej mierze kwestie te były obecne w propagandzie bloku wschodniego, jak szeroko znana była sprawa „Gułagu Tito” poza Jugosławią.

Pamiętać należy jednak, iż zagadnienia te opisywali już m.in. badacze w Czechach czy na Węgrzech⁶.

W istocie całe funkcjonowanie obozu na Nagiej Wyspie było podporządkowane „resocjalizacji” osadzonych, a mianowicie dążeniu do „przekonania” ich na drodze przymusu i wszechobecnej propagandy do rewizji dotychczasowych poglądów. Autor wielokrotnie to podkreślił, zagadnieniu temu poświęcił cały rozdział. Ukazał mechanizmy nakreślone przez władze komunistyczne, metody operacyjne, działalność agentów UDB-y, szykany, jakim poddawani byli uwięzieni. W rozdziale zatytułowanym „Pedagogika nowej klasy lub polityczna resocjalizacja ibeowca” historyk przytoczył wspomnienia uwięzionych, zestawiając je z relacją Jovo Kapičića odpowiedzialnego za funkcjonowanie obozu, co pozwoliło po raz kolejny – z uwzględnieniem różnych perspektyw – zobrazować metody neutralizowania działań obywateli nieprzychylnych wobec Tity. Previšić wskazał na skuteczność środków represyjnych, zastraszania, wpływania na miejsce osadzonego w hierarchii obozowej czy na możliwość wcześniejszego odzyskania wolności.

Autor na podstawie wspomnień uwięzionych podjął udaną próbę przybliżenia ich ówczesnych odczuć, doświadczeń i emocji. Pokazał, jak przebiegało śledztwo i jak odbywały się procesy sądowe, opisał warunki, w jakich więźniowie byli transportowani na Nagą Wyspę, a następnie problemy ich życia codziennego. Previšić ukazał rzeczywistość znaną dobrze z ZSRS – transport bydłęcymi wagonami w warunkach uwłaczających godności, poniżanie uwięzionych od chwili aresztowania aż po wypuszczenie na wolność w wyniku „uznania swoich błędów” przez osadzonych.

Demoralizacja więźniów wiązała się także z dehumanizacyjnym charakterem działań służby bezpieczeństwa, która nakłaniała do udziału w upokarzaniu innych uwięzionych i stosowaniu przemocy, przede wszystkim wobec tych, którzy dopiero co przybyli na Nagą Wyspę. Co więcej – sam system hierarchii obozowej został narzucony w celu całkowitej dehumanizacji osadzonych. Zagadnieniu temu Previšić poświęcił cały rozdział pod tytułem „Socjalistyczna samorządność także na Nagiej Wyspie lub organizacja obozu”⁷. Choć sam obóz podlegał federalnej UDB-ie, to

⁶ W tym kontekście należy wymienić przede wszystkim takich badaczy, jak Petar Vukman z Uniwersytetu w Szegedzie (np. P. Vukman, *Political activities of ibeovci emigrants in Hungary (1948–1953)*, „Tokovi istorije” 2017, nr 3 i liczne publikacje tego autora w jęz. węgierskim) czy Ondřej Vojtěchovský z Uniwersytetu Karola w Pradze (O. Vojtěchovský, *Iz Praga protiv Tita! Jugoslavenska informbiroovska emigracija u Čehoslovačkoj*, Zagreb 2016).

⁷ *Socjalističko samoupravljanje i na Golom otoku ili Organizacija logora*. Tytuł rozdziału odnosi się w istocie do jugosłowiańskiego systemu samorządności, który miał być

całkiem realną władzę nad więźniami – poza zarządcami obozu, oficerami śledczymi i milicjantami – sprawowali osadzeni zajmujący najwyższe miejsca w hierarchii. Przedstawiciele reżimu rzadko wkraczali na znajdujący się za drutem kolczastym teren obozu. Jugosłowianie „udoskonalili” model znany z państw totalitarnych XX w., z reżimów, które zdaniem autora mogli dobrze poznać za sprawą świadectw obywateli Jugosławii osadzonych w czasie II wojny światowej w nazistowskich obozach koncentracyjnych czy wcześniejszych, sięgających okresu przedwojennego, bliskich związków liderów politycznych Jugosławii z Sowietami. Martin Previšić zrekonstruował strukturę hierarchii obozowej – od najwyższego poziomu aż po najniższy – hierarchią objęte były bowiem nawet same baraki z osadzonymi.

Publikacja Martina Previšicia zasługuje na bardzo wysoką ocenę. Chorwacki historyk zarysował szeroką panoramę systemu represji i życia represjonowanych w Jugosławii lat czterdziestych i pięćdziesiątych XX w. W dalszym ciągu problematyka ta powinna być przedmiotem zainteresowania badaczy, przede wszystkim w odniesieniu do dalszych losów emigrantów politycznych z Jugosławii w krajach bloku wschodniego, a także działań zwolenników sowieckiego reżimu w samej Jugosławii.

Książka jest niewątpliwie istotnym głosem w dyskusji nad charakterem reżimu komunistycznego w Jugosławii i stopniem jego represyjności. Autor potrafił dostrzec analogie między mechanizmami represji zastosowanymi wobec przeciwników reżimu Tity a tymi, jakie stosowano w Związku Radzieckim czy III Rzeszy, szkoda natomiast, że nie porównał ich z działaniami aparatu bezpieczeństwa w krajach zależnych od ZSRR.

Należy pamiętać, że za sprawą skutecznego przeciwstawienia się sowieckim naciskom Tito zdołał obronić niezależną pozycję swojego państwa, a dzięki wsparciu Zachodu obywatele jugosłowiańscy niewątpliwie żyli na wyższym poziomie niż mieszkańcy krajów bloku wschodniego, wpływy zachodnie w życiu społecznym czy kulturalnym były tam powszechne. Poziom aprobaty społecznej dla reżimu w Jugosławii był także zdecydowanie wyższy niż w jakimkolwiek kraju satelickim Związku Radzieckiego. Jednak charakter represji opisany szczegółowo przez chorwackiego historyka pokazuje wysoki stopień demoralizacji tego reżimu, który stale uciekał się do prześladowania – choć po pojednaniu sowiecko-jugosłowiańskim w 1955 r. w zdecydowanie mniejszej skali – przeciwników Związku Komunistów Jugosławii.

wyrazem przywiązania komunistów na Bałkanach do idei komunistycznej (w przeciwieństwie do sowieckich wynaturzeń).

Bibliografia

Opracowania

Banac I., *With Stalin against Tito. Cominformist Splits in Yugoslav Communism*, New York 1988.

Cvetković S., *Između srpa i čekića. Represija u Srbiji 1944–1953*, Beograd 2006.

Vojtěchovský O., *Iz Praga protiv Tita! Jugoslavenska informbiroovska emigracija u Čehoslovačkoj*, Zagreb 2016.

Vukman P., *Political activities of iibeovci emigrants in Hungary (1948–1953)*, „Tokovi istorije” 2017, nr 3.

Streszczenie: Książka Martina Previšića jest pierwszą publikacją historyczną, podejmującą problematykę funkcjonowania obozu na Nagiej Wyspie (Goli Otok) w Jugosławii i represji wobec zwolenników stalinizmu w tym kraju w dobie konfliktu ze Związkiem Sowieckim pod koniec lat czterdziestych oraz w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych. Autor wykorzystał materiały służby bezpieczeństwa, dokumentację partyjną, a także przeprowadził rozmowy z uwięzionymi w „Gułagu Tity”. Previšić udanie zobrazował działania aparatu represji i kierowniczych kręgów partyjnych, podjął się również próby przedstawienia portretu zbiorowego przeciwników polityki Tity w Jugosławii. *In plus* należy ocenić także bogaty opis życia codziennego uwięzionych czy skrupulatnie sporządzone wyliczenia dotyczące liczby ofiar represji.

Słowa kluczowe: Jugosławia, Naga Wyspa (Goli Otok), represje, Związek Sowiecki

Mateusz Sokulski (ur. 1984) – historyk, pracownik Instytutu Historii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach i Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Katowicach. Zainteresowania badawcze: historia dyplomacji, opozycja i opór społeczny w Jugosławii na tle Europy Środkowo-Wschodniej, dzieje Jugosławii, Górny Śląsk w polityce międzynarodowej po 1945 r.

[Review] Martin Previšić, *Povijest Golog Otoka* (Zagreb: Fraktura, 2019), 634 pp.

Abstract: Martin Previšić's book is the first historical publication to address the functioning of the Goli Otok [Naked Island] camp in Yugoslavia and the repression against supporters of Stalinism in this country during the era of conflict with the Soviet Union in the late 1940s and the first half of the 1950s. The author used security service materials, party documentation, and also interviewed those imprisoned in "Tito's Gulag". Previšić has successfully portrayed the activities of the repressive apparatus and party leadership circles, and has

Mateusz Sokulski

also attempted to present a collective portrait of the opponents of Tito's policies in Yugoslavia. On the plus side, there is also a rich description of the daily life of those imprisoned as well as a meticulously drawn up calculation of the number of victims of repression.

Keywords: Yugoslavia, Naked Island (Goli Otok), repressions, Soviet Union

Mateusz Sokulski (b. 1984) – historian, employee of the Institute of History at the University of Silesia in Katowice and the IPN Branch Office for Historical Research in Katowice. Research interests: history of diplomacy, opposition and social resistance in Yugoslavia against the background of Central and Eastern Europe, history of Yugoslavia, and Upper Silesia in international politics after 1945.